

פניני מנחם

מגיע לו עונש כזה, והרי יתכן שלא עשה זאת אלא מחמת דחקו ואנוס הוא.

אמנם לאחרי שעברו שש שנים והוא אומר „לא אצא חפשי“, הרי שלא איכפת לי בפרסום הדבר שהוא גנב שנמכר בגניבתו או שאנוס הי' למכור א"ע מחמת דוחקו – וא"כ סופו מוכיח על תחילתו, שלא גנב מחמת דוחקו אלא מפני תכונתו הרעה ואינו חש לציווי „לא תגנוב“, וכן במוכר עצמו, הוכיח סופו על תחילתו שמעיקרא אין הענין ד„לי בני עבדים“ דבר חמור אצלו – דאל"כ כל עת שהותו אצל אדונו הי' מצפה לעת יציאתו לחירות שיפטר מקלונו. ומכיון שלא איכפת לו קלונו התמידי של מעשהו הרע (הקודם) נענש בעונש רציעת האוזן.

(חלק יא, שיחה א)

אך באמת יש לתמוה בגוף הענין, מדוע מגיע לעבד עונש כזה של בזיון תמידי ע"י עשיית מום בגופו רק עבור רצונו להשאר תחת אדונו, דמה פשעו וחטאתו כ"כ שאין רצונו להפרד מאשתו ובניו (אהבתי גו' את אשתי ואת בני גו' (שם)), והרי אמרו רז"ל (שבת קנב, א) שעל אהבה זו נאמר „הוא אמר ויהי הוא צוה ויעמוד“.

ונראה לומר, דאכן מהאי טעמא פירשו חז"ל שאין עונש הרציעה על אמירתו „אהבתי גו“, אלא על עצם מעשה הגניבה או מכירתו לעבד, אלא שעל זה לחוד ג"כ לא מגיע עונש רציעה, כי מלבד זאת שאין עבירות אלו קשות מהרבה עבירות אחרות שנצטוינו עליהן בהר סיני, הרי עני מדוכא שגנב ואין לו מה לשלם או מי שעניותו הציקתו עד כדי כך שהשפיל א"ע ומכר עצמו לעבד, בוודאי לא

כי יגנוב איש שור או שיה ומבחו או מכרו חמשה בקר ישלם תחת השור וארבע צאן תחת השיה (כא, לו)

אמר רבי יוחנן בן זכאי חם המקום על כבודן של בריות, שור שהולך ברגליו ולא נתבזה בו הגנב לנושאו על כתפו משלם ה', שיה שנושאו על כתפו, משלם ד' הואיל ונתבזה בו, אמר רבי מאיר בא וראה כמה גדולה כחה של מלאכה, שור שבטלו ממלאכתו ה', שיה שלא בטלו ממלאכתו ד' (רש"י).

שגבי שיה מנכים פ"א מהתשלומין הואיל ונתבזה בו, משא"כ ר"מ ס"ל להיפך, שעיקר הקנס הוא ד' אלא שגבי שור מוסיפים פ"א משום שבטלו ממלאכתו.

כבר העיר הט"ז (בספרו דברי דוד על פרש"י) דהני תרי טעמי מחולקים המה במהות עיקר הקנס, דלריב"ז הקנס בעצם הוא ה' פעמים בין לשור בין לשה אלא

אוצר החכמה

000000

א"ל זה השוה כבוד עבד לכבוד קונו וזה לא השוה כבוד עבד לכבוד קונו, כביכול עשה עין של מטה כאילו אינה רואה ואוזן של מטה כאילו אינה שומעת שנאמר כו' אמר ר' מאיר משלו משל משום ר"ג למה"ד לב' בנ"א שהיו בעיר ועשו משתה, א' זימן את בני העיר ולא זימן את בני המלך, וא' לא זימן את בני העיר ולא זימן את בני המלך, איזה מהן עונשו מרובה הוי אומר זה שזימן את בני העיר ולא זימן את בני המלך".

וע"פ משנת"ל בביאור מימרות דריב"ז ור"מ לענין דו"ה, יש לומר דמימרות אלו הן המשך להמימרות שלהם בענין גנב וגזלן, דהנה ההבדל בין מימרא דריב"ז ומשלו דר"מ הוא, דבמימרא דריב"ז מודגש רק חטאו ורשעתו של הגנב עצמו כלפי הקב"ה (שאינו מאמין בהשגחתו ית', עשה עין של מטה כאילו אינה רואה כו'), ואילו במשלו של ר"מ מודגש גם צד הגנב, דעיקר רשעו הוא בכך שיש לגנב יותר כבוד כלפי הגנב מאשר לגבי הקב"ה, וכמו במשל שהעוולה היא בכך שזימן את בני העיר בה בשעה שלא זימן את בני המלך (דאם לא הי' מזמין בני העיר לא הי' בכך עוול שלא זימן את בני המלך).

וזתו שבהמשך למימרות אלו דריב"ז ור"מ אודות רשעתו של גנב (יותר מגזלן), דריב"ז נקט רשעת הגנב רק כלפי הקב"ה ור"מ מבאר רשעתו גם

וצע"ק לשון רש"י "אמר ר' מאיר" (ולא ר' מאיר אמר) שמשמעו שאין כאן פלוגתא אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. ובאמת מוכרח כן בתרגום יונתן כאן, וז"ל: "חמשא תורא כו' בגלל דבטלי' מן רדייה, וארבעה ענא כו' בגלל דאקטי' בגניבותי'", הרי שהביא ב' הענינים גם יחד, ועכצ"ל דס"ל שאין זו פלוגתא.

ויש לומר שדברי ריב"ז ור"מ לצדדין נאמרו, ולא פליגי מהו עיקר הקנס אלא זה איירי בגנב וזה איירי בנגנב. כלומר, ריב"ז קאי בקנס שקנסינן לגנב על רשעו וחטאתו, ועל זה מפרש שבעצם מגיע לגנב קנס של חמשה פעמים, אלא שכיון שגבי שה כבר הגיע לו עונש של בזיון מנכים לו פ"א; משא"כ ר"מ קאי בנגנב, היינו כמה מגיע להנגנב עבור הפסדו [כי אע"פ שדו"ה הוא קנס (ולא תשלום ההפסד), מ"מ אמרה תורה שהקנס שייך להנגנב דוקא, לפייסו על הפסדו], ומפרש שבאמת די בד' פעמים לפייס את הגנב על הפסדו, אלא שגבי שור שיש תוספת הפסד מחמת שבטלו ממלאכתו מוסיפים לו פ"א.

והנה מקור פרש"י זה הוא במס' ב"ק (עט, ב) ושם הובאו מימרות דריב"ז ור"מ בהמשך למימרות שלהם אודות הטעם שהחמירה תורה בגנב יותר מבגזלן:

"שאלו תלמידיו את ריב"ז מפני מה החמירה תורה בגנב יותר מבגזלן

איירי מצד הגנב (עצמו) וזה איירי ברשעתו כלפי הגנב. וק"ל.
(חלק טז, שיחה ג)

כפי שהיא כלפי הגנב, מביא גם מימרותיהם אודות קנס דו"ה, שבמימרות אלו אזלי לשיטתייהו, זה

אזהרה 1234567

ואל משה אמר עלה אל הי (כד, א)

פרשה זו נאמרה קודם עשרת הדברות ובר' בסיון נאמרה לו עלה (רש"י).

אזהרה 1234567

הכנה למ"ת, מצות פרישה והגבלה, ועוד בה שנית, שכרת אתנו ברית על שמירת התורה והמצוות, שענין הברית הוא שעיי"ז נשתעבדו בני"י להקב"ה לקיים את התורה. וכך גם במ' יום שהי' משה בהר היו שני ענינים אלו, ראשית, שהקב"ה למד עם משה חוקים ומשפטים, ועוד זאת שנתן לו את לוחות האבן, שנקראו „לוחות העדות“ (תשא לא, יח) וכן „לוחות הברית“ (עקב ט, ט. וראה תשא לד, כד-כט), שהם עדות על הברית שכרת הקב"ה עם ישראל על שמירת התורה ומצוותי'.

ומעתה הכל על מקומו יבוא בשלום, שהכתוב מחלק את כל המאורעות דמ"ת לשנים, בתחילה בא כל מה ששייך לפעולת קוב"ה, נתינת מצוות התורה לבנ"י, ואח"כ הענין השני, כיצד נשתעבדו ישראל להקב"ה להיות עבדי ה' ע"י הכריתת ברית.

וכך הוא סדרן של פרשיות הללו: בפ' יתרו מספר הכתוב אודות מצות פרישה והגבלה בתור הכנה למ"ת, אח"כ אמירת עשה"ד שהן המצוות שנאמרו לישראל במעמד ה"ס, ואח"כ המצוות

צ"ע, אמאי לא נכתבה פרשה זו לעיל בפ' יתרו גבי שאר כל ההכנות למ"ת. וביותר קשה ע"פ פרש"י תשא (לא, יח) שהחוקים והמשפטים דואלה המשפטים נאמרו במ' יום שהי' משה בהר, שלפ"ז יוצא שהכתוב מאחר פרשה זו דואל משה אמר לא רק עד אחרי עשה"ד, אלא לאחרי המ' יום שהי' משה בהר. והנה בסיום הפרשה נאמר (כד, יב) „ויאמר ה' אל משה עלה אלי ההרה“, ופרש"י דפרשה זו נאמרה „לאחר מ"ת“, הרי שכאן חוזר הכתוב למאורעות שאחר מ"ת, ולכאורה צ"ב בסדרן של פרשיות הללו דכולם אינם ע"פ סדר, דאע"פ דאין מוקדם ומאוחר בתורה מ"מ בודאי יש לזה טעם (עיין רש"י ס"פ נח: ולמה הקדים כו').

אשר ע"כ נראה שבמ"ת יש שני ענינים, חדא – פעולת הקב"ה שנתן לנו את תורתו, היינו נתינת מצוות והלכות התורה לישראל, ושנית מצד בני"י, שע"י מ"ת נעשו עבדי ה' וכפרש"י עה"פ (יתרו כ, ב) אנכי גו' „ע"מ שתהיו משועבדים לי“. וכן מצינו בהכנות למ"ת שהיו שני ענינים אלו, חדא שהקב"ה נתן לנו מצוות בתור